

اهمیت جایگاه و رسالت مادری از دیدگاه قرآن و روایات

چکیده

دنیای امروز با فناوری های پیشرفته و تجربه راه های گوناگون، تا کنون نتوانسته است برای نقش مادری جایگزینی معرفی نماید ؛ بلکه با کمال تأسف ، گسترش علم و تحولات صنعتی و اقتصادی ، جایگاه مادری را از کانون خانواده به بازار کار و میدان مسابقه تبرّج و خود آرایی کشانیده و ارزش و مقام مادری را از آنان گرفته است. به گونه ای که برخی از زنان به مجرد و نداشتن فرزند و فعالیتهای اقتصادی در بیرون از خانه افتخار می کنند و آن را نشانه رشد یافتگی و استقلال خود به شمار می آورند. نتیجه این تفکرها تزلزل و فروپاشی بنیان خانواده است. تفکری که بر گرفته از فردگرایی و لذّت طلبی بیش از اندازه افراد است که ریشه در بی توجهی، دوری از آفریدگار هستی، دنیا گرایی و گسترش روحیه مسئولیت گریزی دارد. این عوامل در عصر نوین، عامل اصلی مشکلات بشر در سبک زندگی است و موجب تغییر جایگاه مادری در نظر زنان و دختران گردیده است. مشکلاتی که تنها با تکیه بر آموزه های دینی می تواند بر طرف شود.

واژگان کلیدی

مادر مسلمان مادر غرب استقلال جایگاه مادر قرآن

مقدمه

واژه زیبای «مادر» زیبنده و شایسته هر زنی نیست ؛ چرا که بنیان مادری با مولفه «مادر شدن» و «مادری کردن» یعنی فرزند آوری و فرزند پروری معنا پیدا می کند، زیرا تمام فیوضات الهی از مسیر مادری به کودک می رسد. این مقامی است که خداوند فقط به زن عطا کرده و مرد را شریک او قرار نداده است. این مادر است که می تواند با رفتار خوب یا بود خود جهانی را آباد یا ویران کند ، اسلام نیز دینی جهانی و همه شمول

لذا پرداختن به مسائل مربوط به مادران ، به خصوص در وضعیت کنونی که این نقش به شدت مورد تهدید واقع شده است ، امری ضروری است.

این نوشتار با هدف بیان دیدگاه اسلام در مورد اهمیت جایگاه مادری و همچنین آشنا کردن زنان جوان امروز با جایگاه اصلی خود در خانواده و جامعه ، به دنبال بالا بردن آگاهی زنان است تا آنها بدین وسیله بتواند از آسیب های در کمین خود نجات یافته یا ضررهای آن را به حداقل برسانند.

سوال اصلی که در این مقاله مطرح است این است که اسلام چه جایگاهی برای مادر قائل است؟

سوالاتی که در ذیل مسئله اصلی مطرح میشود و به کمک می کند تا مسئله اصلی واضح تر شود :

1. نگاه جوامع غیر اسلامی به زن و نقش مادری او چیست؟
2. عوامل کم رنگ شدن این نقش و عدم علاقه دختران امروزی به این جایگاه چیست ؟

سوالات فرعی

1. تفاوت نگاه غرب و اسلام به جایگاه مادری چیست ؟
- متفکران غربی برای اولین بار با ارائه نظریه ای به نام «فمینیسم»¹ به دنبال بازگرداندن حقوق زنان به آنها شدند. اما در این مسیر بیشتر از آنکه به زن سود برسانند ، ضرر رساندند. نقش مادری در این میان بیشترین صدمه را از این جنبش متحمل شده است و میتوان گفت این جنبش به شکستی سنگین در این مورد رسیده است و در حال حاضر شاهد شروع این پایان در بسیاری از کشور های غربی هستیم. علت این شکست نیز ریشه در اعتقاد و تفکر عمیق و ریشه دار غرب به زن است .
- نگاه غرب به زن ، نگاهی عاری از مسئولیت پذیری نسبت به خانواده است . زن یک وسیله است که نباید از آن برای نقش مادری استفاده کرد. مادری ، یک بار سنگین است که به زنان تحمیل می شود و یک زن هیچ اختیاری در قبولی یا رد آن ندارد.

یک جایگاه عارضی که باعث تزلزل و پایین آمدن جایگاه زنان در مقابل مردان شده است و منشاء اصلی بدبختی های زنان است. زن در نقش مادری کالایی است که ارزش سرمایه گذاری را ندارد¹. کتاب «جنس دوم» یکی از سنگ محک های روشنفکری فمینیسم در عصر معاصر است.

نویسنده این کتاب «سیمون دوبووار»² در این کتاب به طور رسمی و خیلی جدی وارد حوزه خانواده شد و کلیه ساختار های فردی، اجتماعی، اقتصادی، جسمی و روحی زنان را انکار و زیر سوال برد. او در این کتاب اصرار دارد که ثابت کند غریزه مادری یک مسئله ذاتی در زنان نیست و تمام زنان برای اینکه بتوانند حق خود را از مردان بگیرند این است که در مرحله اول این حس را در خود نابود کنند³، زیرا چنین احساسی باعث ضعف آنها در مقابل جنس نر شده باعث سو استفاده قرار گرفتن از طرف مردان می شود آنچه این نویسنده در کتاب خود نوشت باعث شد تا زنان زیادی به دنبال آنچه «آزادی» می پنداشتند بروند. اما اشکال کار اینجا است که اگر زنی در غرب بخواهد به حق و حقوق خود برسد باید رفتارهای مردانه داشته باشد و در واقع زنانگی با معیار های مردانه سنجیده می شود و تفاوت ذاتی زن و مرد نادیده گرفته می شود و این مهمترین مشکل زن معاصر در راستای رسیدن به اهدافش است.

در خانواده غربی، احساسات و عواطف مادرانه که خداوند به طور ذاتی به او عطا کرده است نادیده گرفته می شود. مادر بودن دیگر جایگاه والای خود را در میان فرزندان و همسر ندارد. مادران به شدت تحت تاثیر تبلیغات به اصطلاح «آزادی طلبانه» هستند و دیگر تربیت صحیح فرزندان و رسیدگی به همسر جزء اولویت های زندگی آنها نیست. با بی ارزش جلوه دادن مقام و شان مادری از نظام خانواده، همه ارزشهای اخلاقی، روابط عاطفی و مناسبت های انسانی آسیب دید و بسیاری از آنها به ضد ارزش تبدیل شد.

1. اسحاقی، فمینیسم، ص 32-33

2. Simon Beauvoir

3. حسینی مجرد، سیاح، بررسی بحران مادری در جهان غرب و تاثیرات آن بر جامعه ایرانی، ص

مادری در غرب دیگر یک وظیفه مقدّس نیست و در واقع یک اسارت است و خانه زندان و همسر و فرزندان زندان بان اند و راه فرار از این زندان و خلاصی از اسارت ، استقلال مالی و اجتماعی است . استقلالی که در بسیاری موارد همراه با ابتذال ، فساد و گراهی است که نتیجه اش شده فروپاشی خانواده غربی .

مادران به بهانه ی تحصیل و اشتغال های سیاسی – اجتماعی ، فرزندان را مزاحم رشد تحصیلی و فرصت های شغلی خود دانسته و به جای آبادکردن خانه ها ، به رقابت با مردان پرداختند . در نتیجه خانواده های پرجمعیت کم کم به خانواده های کم جمعیت و یا بی فرزند تبدیل شد. کار به آنجا رسید که امروزه همه کشورهای مبلغ فمینیسم با فقر جمعیتی و رشد منفی باروری و خسارت های ناشی از آن مواجه هستند و برای جبران خسارت های اقتصادی ، فرهنگی ، اجتماعی و سیاسی و امنیتی آن به راه های گوناگون متوسل شده اند و با تغییر سیاست های جمعیتی درصدد فرهنگ سازی برای افزایش جمعیت خود هستند.

مادر غربی دیگر مظهر مهر و عاطفه نیست و فداکاری او برای بقای نسل بشر یک کار احمقانه و بی فایده است و زنان به وسیله ای برای لذّت جویی و پرکردن جیب سرمایه داران تبدیل شده است. مادری که فرزند موفق را به جامعه تحویل می دهد مورد ستایش قرار نمی گیرد زیرا مادری یک شغل در نظر گرفته نمی شود . زیرا در دنیای کنونی ملاک موفقیت یک زن با بیرون بودن از خانه و در جامعه محک زده می شود و عملاً درون خانه و خانواده محلی برای رشد و تعالی مادر محسوب نمی شود . پس مادر یا باید مادری خود را فراموش کند و به بچه دار شدن فکر نکند و یا باید فرزندش را به دست پرستار بچه یا مربی مهد بگذارد تا بتواند بتواند برای خود موقعیت اجتماعی دست و پا کند و کاری را که برای آن خلق شده و به بهترین شکل ممکن می تواند انجام دهد با هزینه ای گزاف به دست زن دیگری بسپارد. در نتیجه از ذات اصلی خود فاصله می گیرد و در درون خود احساس خلاء می کند و به تدریج ماهیت لطیف زنانه خود را از دست می دهد. در بیشتر خانواده های غربی حیوان خانگی نگهداری می شود و بیشترین افرادی که از این کار استقبال می کنند و از این حیوانات نگهداری می کنند زنان هستند. این به این

معناست که زن فطرتاً دوست دارد فرزندی را در آغوش داشته باشد ، نوازش کند، تربیت کند و به او محبت کند . دلیل این کار این است که زنان به خاطر دور شدن از حس غریزی خویش احساس ناکارآمدی می کنند و سعی می کنند این ناکارآمدی را با چیزی شبیه به آنچه از دست داده اند پر کنند.

این مسئله است که اکثر مادران غربی در حال حاضر با آن دست به گریبان هستند. این مادران اولین بار برای گرفتن تایید و تحسین دیگران و برای اینکه مانند مردان در راس باشند به ندای درون خود پشت کردند و برای کسب آنچه موفقیت می خواندند ، موفقیتی که آن هم یک تعریف مردانه داشت ، از ماهیت ذاتی خود دور شدند و اکنون در میانه دو راه سرگردان مانده اند.

اما آیا این مشکل تمام زنان جهان است ؟ آیا تمام زنان به دنبال گمشده درون خود هستند؟ اسلام دین عقل و منطق است و همواره نگاهی واقع بینانه نسبت به انسان داشته است. موقعیت زنان را نیز با توجه به ساختار خلقت آنان به خوبی تجزیه و تحلیل کرده و بر این اساس : مادری هیچ منافاتی با شرکت زنان در فعالیت های سیاسی، فرهنگی ، اجتماعی و اقتصادی ندارد. اگر چه زایش از مصادیق مهم نقش مادری است اما منظور از مفهوم مادری فراتر از این است و گستره وسیعی را شامل می شود. برخلاف اعتقاد برخی نقش مادری برای زنان در سطوح مختلف جامعه پیامد های فراوانی داشته و باعث بالا رفتن موقعیت اجتماعی آنها می شود. و گفته امام خمینی خود گواه بر این ادعاست :

« عنایتی که اسلام به بانوان دارد بیشتر از عنایتی است که بر مردان دارد. مردان بر ملّت ها حق دارند و زن ها حق بیشتر دارند . قرآن کریم انسان ساز است ، و زن ها نیز انسان ساز . اگر زن های انسان ساز از ملّت ها گرفته بشود ، ملّت ها شکست خواهند خود¹.»

برخلاف مادر غربی ، مادر مسلمان هم می تواند در اجتماع نقش سازنده و غیر قابل جایگزین داشته باشد و هم فرزندان صالحی را به جامعه تحویل دهد و مجبور نیست بین مادری و زن جامعه بودن یکی را انتخاب کند، زیرا در اسلام این دو نقش منافاتی با یکدیگر ندارند و در بسیاری موارد مکمل هم هستند .

2-4 افزایش زندگی مجردی

در سال های اخیر و به پیروی از فرهنگ غربی دختران و پسران علاقه بیشتری به تنها زندگی کردن پیدا کرده اند. در فرهنگ غرب فرزندان باید بعد از سن 18 تا 20 سالگی از والدین خود جدا شده و شغل و محل زندگی مستقلی برای خود داشته باشند و هر چقدر محل کار و زندگی آنها از والدینشان دور باشد به معنای استقلال بیشتر آنها ست. و اگر دختر و پسر بخواهد برخلاف این رسم عمل کند چندان در مجامع اجتماعی مورد احترام قرار نمیگیرد. چنین نگرشی در جوامع اسلامی نیز نفوذ کرده و هر روز به تعداد جوانانی که تنها زندگی می کنند بیشتر میشود. مادری کردن در کار دشواری است و یک مادر در بسیاری موارد باید از خواسته های خویش بگذرد تا بتواند فرزندان خود را به نحو احسن تربیت کند. دخترانی که به تنها زندگی کردن عادت می کنند نمیتوانند این روحیه از خود گذشتگی را در خود تقویت کنند و کنار گذاشتن خواسته های خود برای دیگری برایشان نا مفهوم است. اگر هم بخواهند ازدواج کرده و بچه دار بشوند بعد از گذشت سنین جوانی این کار را انجام میدهند که این کار باعث ایجاد مشکل در روح و جسم آنان شده و بعد از بچه دار شدن نیز نمیتوانند نقش مادر و مادری کردن را آنطور که شایسته است ادا کنند¹.

آنچه گفته شد بخشی از مشکلات و تهدید هایی بود که امروزه زنان ما با آن دست به گریبان هستند. درست است که جوامع اسلامی به اندازه جوامع غربی گرفتار مشکلات مربوط به مادران نیستند و مادر مسلمان همچنان بلند مرتبه ترین جایگاه را دارد اما با توجه به تبلیغات روز افزون غربی ها در مورد مسائل مربوط به زنان، مادران فردا خواسته یا ناخواسته از این تبلیغات صدمه خواهند خورد و اگر در سطح کلان ملی و بین المللی کار و فرهنگ سازی در راستای تقویت نهاد خانواده انجام نشود در آینده ای نه چندان دور شاهد فروپاشی خانواده های اسلامی همانند جوامع غربی خواهیم بود. اسلامی که برخاسته از تعالیم قرآن کریم است، میتواند بهترین و عالی ترین نقشه راه برای نجات مادران جامعه از مشکلات پیش رو باشد.

1. سیاح، حسینی مجرد، بررسی بجران مادری در جهان غرب و تاثیر آن در جامعه ایرانی. ص 236

جایگاه و مقام مادری در جمهوری اسلامی ایران

اهمیت فوق العاده جایگاه مادر در فرهنگسازی خانواده و جامعه ایجاب می کند ، مقام رفیع مادر در قوانین جمهوری اسلامی و عملکرد مسئولان نظام مورد اهتمام جدی قرار گیرد.

زمانی خانواده شکل میگیرد که زنان در مقام مادری و تربیت فرزند ایفای نقش کنند. از این رو امام خامنه ای بارها زنان جامعه را به جایگاه مادری و رسالت او در خانواده توجه داده و می فرماید: « فرزند آوری یکی از مهمترین مجاهدت های زنان و وظایف آنان است .»

امام خمینی (ره) بر اساس بینش ژرف انسان شناسانه و با عقیده ای عمیق به اسلام و هدف آن یعنی تربیت انسان ، با اعتقاد به والایی شغل انسان سازی که کار انبیاء است ، وظیفه اول زنان را در مقام مادری می دانستند و سایر امور را در درجه بعدی اهمیت قرار میدادند . ایشان پیوسته اهمیت جایگاه ویژه مادران را در امور تربیتی گوشزد می کردند و به خطری که آسیب جدی به این امر وارد میکند یعنی «مبتذل کردن و بی ارزش جلوه دادن جایگاه مادری نزد مادران» هشدار دادند. دشمنان تلاش گسترده ای جهت کمرنگ کردن مقام و منزلت مادری کرده اند و سعی داشته و دارند با مشغول کردن بانوان به مشاغل فرعی و انواع سرگرمی های مبتذل از جمله شرکت در پارتی ها و کلوپ های ورزشی و با تهاجم ماهواره ای ، آنان را از جایگاه مادری در جهت تربیت انسان باز دارند.

از دیدگاه امام خمینی (ره) زنان از هر دین و آئینی مهره هایی سرنوشت ساز برای جوامع هستند. ایشان فرمودند: سعادت و شقاوت کشورها بسته به وجود زن است. بدلیل اهمیت وجود مادران در بحث ساخت یک جامعه اسلامی ، جمهوری اسلامی همواره سعی کرده تا بتواند مقام و منزلت مادر را آنطور که لیاقت ان را دارد به او بدهد. از نظر حقوقی نیز در سال های اخیر امتیازهای کلانی را جهت رفاه حال مادران برای آنها در نظر گرفته است. اگرچه همچنان مادران به آن نقطه ای که باید نرسیده اند .

بنا بر آنچه گفته شد اکنون به بحث اصلی یعنی جایگاه مادری در آموزه های قرآنی پرداخته میشود.

1. مادر در مذهب تشیع چه جایگاهی دارد؟

بر پایه تعالیم دینی ، گرامی داشت مقام مادران مایه ی ورود به بهشت است ؛ چنان که کیفیت رفتار مادر در تربیت فرزند وارسته ای که اهل بهشت باشد نقش تعیین کننده ای دارد. مادران ائمه از جمله انسان های تاثیر گذار در عصر ائمه به شمار می آمدند و از آنجا که مصداق بارز « ارحام مطهره » هستند جایگاه بسیار والایی دارند. برای روشن کردن مقام مادر در مذهب تشیع زندگی نامه بانو حمیده مادر امام کاظم علیه السلام مورد بررسی قرار میگیرد ، از آن جهت که در سایه آشنایی با تاریخ زندگی این بانو میتوان بخش هایی از تاریخ اسلام و اهمیت جایگاه مادری را مورد توجه قرار داد .

بانو حمیده همسر امام صادق علیه السلام و مادر امام کاظم علیه السلام هستند و به تعبیری پنج امام بعدی نیز ا فرزندان ایشان و از نسل ایشان به حساب می آیند. بدین ترتیب بانو حمیده حلقه اتصالی میان امام صادق و ائمه بعد از ایشان است و از جمله بانوان با شخصیت عالم تشیع بوده است. او فرزانه ای عارف ، فقیه ، راوی و از شاگردان بی واسطه دو حجت الهی امام صادق و کاظم علیهم السلام بوده و بسیار فضایل ظاهری و باطن را کسب کرده اند. ایشان وکیل امام صادق علیه السلام برای ادای حقوق مردم مدینه و ارجاع امام به ایشان برای پاسخگویی و نیز وصی امام بودند.

از زندگی این بانو عالی قدر میتوان به این نکته پی برد که در تشیع ، مادر بودن هیچ منافاتی با زن بودن ندارد . همچنان که بانو حمیده هم مادر ائمه بودند و امام تربیت میکردند و هم در خارج از خانه امور مربوط به امت اسلامی را انجام میدادند¹.

مادران شیعه نیز با الگو گیری از ائمه معصوم میتوانند در سایه مقام مادری به آن جایگاهی برسند که خداوند برای آنها تعیین کرده است. و آگاه باشند که برای رسیدن به مدارج بالا در هر موردی احتیاج نیست که غریزه مادری خویش را فدا کنند.

2. جایگاه و مقام مادر در آیات و روایات چیست؟

شکی نیست که مادر از هر جهت مقام ارجمند و والایی در همه ادیان داشته و دارد و همگان با دید احترام به او می نگرند و به عظمت و بزرگی از وی یاد میکنند. هر دین و آئینی که در طول تاریخ آمده به این مسئله توجه کرده و مردم را به خدمت به مادر فرا خوانده است. ولی اسلام بیش از دیگر مکاتب به این مسئله توجه نموده و به مادر عظمت بخشیده است. حقوقی را که اسلام برای مادران مشخص کرده بسیار فراتر از حقوقی است که برای دیگران حتی پدر قائل شده است، چراکه مادر مربی انسان و پرورش دهنده جامعه است.

از آیات و روایات اسلامی چنین بر می آید که وجود زن – برخلاف طرز تفکر برخی از زنان امروزی – زمانی ارزشمند می گردد که در جایگاه مادری خود ایفای نقش کند. همان نقشی که بی بدیل و شاهکار آفرینش است. به این جهت، روایاتی که در آداب ازدواج و تشکیل خانواده آمده جایگاه والای مادر را در یک جامعه اسلامی نمایان میکند.

در آیه 23 سوره ی اسراء احسان به والدین بعد از پرستش خداوند آمده و احترام مادر مقدم بر پدر است. مردی به رسول خدا عرض کرد: یا رسول الله! کدامیک از پدر و مادر مهم است؟ حضرت فرمودند: مادر که او را بین دو پهلوی خود حمل کرده و از سینه اش او را شیر داده و بر پاهایش نشانده و پدر و مادر خود را در نوازش فدای او کرده است. خانواده بنایی است که هویت اصلی و ساختار طبیعی و پایداری اش را مرهون حضور مادر است. اگر بلندای مقام مادری برای همگان ترسیم شود و درک کنند که هیچ پست و مقامی و هیچ مدرکی به اندازه ی مادری برای انسان حیاتی و ارزشمند نیست همه در حسرت این مقام می مانند و آرزوی این مرتبه را می کردند.

کارکردهای تربیتی، آموزشی، امنیتی، فرهنگی... که هویت خانواده را می سازد، از طریق مادر ایجاد و مدیریت می شود و هیچ یک از موارد آن از حیث مادی قابل خرید و فروش یا جایگزینی نیست. و اینها خدماتی است که مادر تربیت شده در معامله با خدا انجام میدهد.

در آموزه های دینی ، مادری یک ارزش به شمار می آید که بدلیل ویژگی های خاصی که زن دارد به عهده وی گذاشته شده است . مادری مهمترین نقشی است که یک زن در هر سطحی از علم و سواد و معلومات ایفا میکند.

اسلام نگاهی مثبت ، ارزشمند و گران قدر برای مادر دارد و جایگاهی ویژه برای او ترسیم کرده است . برای نمونه ، وقتی از حضرت آدم در بهشت یاد میکند در کنارش از حوا بعنوان مادر تمام انسان ها نیز یاد میکند.

خدای سبحان وقتی احترام به والدین را مطرح میکند برای گرامیداشت مقام زن ، مادر را جداگانه نام میبرد. در مواردی می فرماید: و حکم کرد پروردگارت که جز او را نپرستید و به والدین احسان نمایید اگر یکی از آن دو یا هر دو در کنار تو به سالخوردگی رسیدند به آنها حتی اوف مگو و به آنها پرخاش مکن و با آنها سخنی شایسته بگوی¹.

مادر در خانواده دو قدرت مهم دارد که همه رهبران الهی برای اداره امور و بهبود آن نیازمند آن دو هستند: یکی قدرت تحوّل و دیگری قدرت تحمّل. خداوند با این دو قدرت ، کلام مادر را تاثیر گذار کرده و چون او از در عاطفه که در قلب انسان است وارد می شود، کلام و کردارش بسیار اثرگذار است . امروزه در روانشناسی مدرن این مطلب را تایید کرده اند که پژواک صدای مادر هفت برابر صدای پدر در روح و جان فرزند موثر است.